

IX.

Arad város és Arad megye szerb népe.

Irta: Kollárov Mózes István.

Történeti visszatekintés. Azon rövid idő alatt, mely eltelt, míg a keletrómai birodalom végső napjait élte, a szerbek voltak a Balkán-félsziget urai. Királyuk, majd császáruk Dusán István (1331—1355) volt, kinek halála, valamint az első rigómezei (1389) és a nikápolyi (1396) ütközetek után a török lett a Balkán ura. E csaták alatt igen sok szerb menekült a török elől hazánkba. Később Lazarevics István szerb fejedelem, csakhogy biztos segílyt nyerjen Zsigmond magyar királytól a terjeszkedő törökök ellen, elismerte a magyar király fennhatóságát s több várat (köztük Belgrádot és Galambócot is) átengedett Zsigmondnak. Fogadott fiát: Brankovics Györgyöt pedig Zsigmond király magyar zászlós úrrá tette, aki hozzájárult ahhoz, hogy azon esetre, ha örökös nélkül halna meg, Magyarországhoz csatolják Szerbiát. Brankovics deszpota is elismerte a magyar fennhatóságot s átengedte a lekötött várakat, majd országa több várába magyar vitézeket helyeztetett el a törökök ellen. Ezek ellenében kapta Albert magyar királytól 1439-ben *Világos várat* és a hozzátartozó 147 mezővárost, falut és pusztát. Ezen időre esik több szerb családnak beköltözése Arad megyébe. Brankovics azonban nem sokáig maradt magyar zászlós úr, mert hűtlenség miatt (a szegedi békeszegés hírére, melyet az ő közvetítésére is kötött a török és magyar) elvették tőle (1444-ben) Világost s a hozzátartozó birtokot, melyet tényleg azonban csak 1451-ben engedett át „legkedvesebb fiának“ Hunyadi Jánosnak. Brankovics azalatt míg Világos ura volt, hadat is gyűjtött a maga költségén Ulászló magyar királynak Erdélyben. Mindössze 10—12 évig volt Arad megye nagybirtokosa.

Mátyás király idejében (1458—90) költöztek Arad megye nyugati részére a Jaksics testvérek: István és Márkó 1200 harcossal az ószerbiai Jagosztin városból. Aradon 1465 óta szerepelnek. Több várat és templomot építettek a Jaksicsok. A hódos-bodrogi (Arad m.) zárdát is ők építették 1465-ben. Cimerök ma is látható a torony déli oldalán, melynek csak alapja régi, míg a többi része a XVIII. században, Mária Terézia idejében készült. 1708-ban építette Popovics Tekelija Jován a

szentélyt s annak fafaragványait és festményeit. Fennmaradt még e zárdában egy 1701-ből való orosz biblia, 1732-ből való aranyozott kehely és egy aranyhimzésű oltárkendő. A zárda utolsó szerb archimandritája (zárdafőnöke, apáti rangban) Zsivkovicz Kornél (1853—1892) volt.¹⁾ Jelenleg román vezetés alatt áll. Archimandritája Hamzsa Ágoston.

Jaksics Demeter és Vuk Gregorjevics 50.000 szerbet vezettek be (1481-ben) Magyarországra, akik közül többen Arad vidékére költöztek. A Jaksicsok kitűnő magyarokká lettek. Hősiesen vettek részt Mátyás király és Kinizsi Pál hadjárataiban. Jaksics Demeterről maradt fenn az, hogy mikor egy tatár becsmérelte a magyarok vitézségét, párbajban levágta a tatárt. Jaksics István pedig Mátyás királynak kiváló vezére volt. Fontos katonaugyekben ő járt el. Így mikor Mátyás 1487-ben elhatározta, hogy elfogatja Bánffy Miklós aradi főispánt és tekintélyes földesurat, Jaksics Istvánt és Dóczy Pétert bizta meg azzal, hogy vegyék vissza Bánffytól Lippa és Solymos várakat. A megye nemességét pedig fölszólította a király, hogy támogassa a két királyi biztost munkájában. Mátyás feketeseregében aradmegyei szerbek is szolgáltak. Azon kiváltságokat pedig, melyeket Zsigmond király nyújtott a szerbeknek, miként Ulászló, úgy Mátyás is megerősítette s az ő idejében hazánkba beköltözött szerbekre is kiterjesztette.

A mohácsi vész idején, mikor a törökök nagy pusztításokat végeztek hazánk déli részén, akadt egy rajongó vezére a szerbeknek Czrni Jován személyében, aki egyszerű ember létére eszméivel, melyek szolgálatába szegődött, igen erősen tudta feltüzelní a népet a maga céljai érdekében. Azt is hirdette, hogy kifogja üzni innen a törököt. Óriásilag hatott a tömegre, amely karddal, lándzsával és kaszával fölfegyverkezve sietett zászlója alá. Czrni (helytelenül Cserni, mely szónak nincs értelme, míg Czrni Jován Fekete Jánost jelent) nem Ferdinándhoz csatlakozott 15 ezer emberből álló hadával, hanem János királyhoz. Az aradi szerbek közül sokan azért nem csatlakoztak hozzá, mert vad és kegyetlen természetű volt. A Marosmentét teljesen feldulta és elpusztította. Nem kimélte meg a nőket és gyermekeket sem. S amellet nagyravágyó tervei voltak. Vajda, sőt mi több, cár szeretett volna lenni. A kapott területet országgá akarta átalakítani. Mikor a szödi csatából menekülni akart, megölte Orbán nevű paraszt s fejét János királynak küldötte, kitől időközben elpártolt.

Sok jó szolgálatot tettek a szerbek a magyarság ügyének a különvált Erdélyben Buda elölgalálása (1541) után. Így Bocskay alatt, amikor

¹⁾ A román egyház magáénak hiszi a zárdát, míg a szerb egyház a bírósághoz fordult a tulajdonjog rendezése céljából. Ma a bíróság döntését várják ebben az ügyben.

aztán ezt írta róluk Bocskay Rákóczi Zsigmondnak: „Most a szerb nem lesz idegen a magyar társaságától“. Majd mikor Bocskay erdélyi fejedelem céljául tüzte Világos elfoglalását, 12 szerb, ki a bástya őrizetére volt kirendelve, belopódzott a várba. Ezekből kettő bement Haszain bég szobájába, kit egy török tiszttel találtak. Az egyik szerb a tisztet lőtte agyon s rátámadt a bégre, kit földhöz vágott és majd megölte, míg a másik kiszaladt, hirt adni, — de eközben belépett egy másik török a bég szobájába, aki aztán agyonszurkálta a szerbet s az ablak alatti mélységbe dobta. Ha ekkor még nem is, de később csak a fejedelemé lett Világos vára.

Mikor Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem rendezte a birtokviszonyokat s többeket megneemesített, akkor — 1607-ben — megneemesített 160 lippai szerbet is és ajándékba adta nekik a romokban levő Arad városát. Az adománylevel — kihagyásokkal — a következő: „Mi Rákóczi Zsigmond . . . adjuk emlékezetül stb., hogy Isten kegyelméből elmulván a háborúk iszonyúságai, a magunk módja szerint mi is hiveink legkitünőbb tetteinek megjutalmazására fordítjuk figyelmünket . . . amidőn tehát a mi jeles, nemes és vitéz hiveink azok a rác katonák, kik — számra nézve százhatvanan — azelőtt Lippa mezővárosunkban laktak s kik jegyzékünkben névszerint felvannak sorolva a keresztény név ellenségei ellen sok izben bátran küzdöttek a hazáért és előmozdították s kivívták, hogy közbenjárásuk mellett a lippai őrséget kilehetett ragadni az ellenség torkából s hogy azt az ország igen nagy hasznával ismét Erdély-királyságunkhoz kapcsolhattuk, a mondott módon tanúsított kitünő szolgálataik viszonzásaképen s hogy bőkezűségünkön lelkesedve és fölbuzdulva minden alkalommal és minden szükség idején jövőben is hasonló bátorságot és hűséget tanusíthassanak és mutathassanak a haza iránt és mi irántunk, — ezt a 160 szerb katonát különös kegyelmünknel és teljes hatalmunknál fogva a paraszt állapotból és helyzetből kivéve . . . nekik ilyen címert . . . adunk: Egész katonai pajzsuk piros lesz, alján hátulsó lábaira ágaskodó . . . róka látszik, mint jobb első lábával egy török fejen keresztül szúrt meztelen kardot villogtat, ballábát pedig fenyegetve nyújtja előre (stb.). Továbbá nekik adjuk az egész és teljes Arad mezővárost az ott emelt várral együtt, valamint Bálvány, Csicsér, Csolt, Bácsa, Bikács, Szt. György, Szentiván pusztákat, melyek mind Arad vármegyében vannak . . . Tehát mindazokat a királyi jogokat, melyek bennünket abban a mezővárosban és azokon a pusztákon . . . illetnek kegyesen a nevezett 160 szerb katonának s összes utódaiknak adtuk . . . örökre, mások jogainak sérelme nélkül. Úgy azonban, hogy . . . a hazát híven szolgálni ügyekezzenek“ stb.

Szomorú időszak következett ezután Aradra és a megyére. Beth-

len annyi bizonytalanság után átadta a töröknek Arad s Lipppa várát. A megyei hivatalos élet pedig Mária Terézia uralkodásáig (1741-ig) szünetelt. Az örökös harcok bénítólag hatottak. — Ámde a török fennhatóság alatt levő aradi várban lakó szerb katonák már nem biztak többé a törökbe és a vár visszafoglalására siető magyarokkal versenyezve vágták, ölték (1672-ben) eddigi urukat.

Másfélszázad alatt, míg a török hazánk harmadrészét birta, elnéptelenedett az ország. Aradmegye is néptelen török terület volt. Ezen területekre telepített a „bécsi kormány“ idegeneket. 1690-ben 40,000 szerb jött be Ó-Szerbiából Csarnojevics (Csernojevics) Árzén ipeki (pétyi) pátriárka vezetése alatt Magyarországra s letelepedtek: Szerém-, Pozsega- s Bácsmegyébbe, továbbá Budán, Szentendrén és Borosjenőn. Mivel akkor Arad és Borosjenő török kézen volt még, ideiglenesen e városok mellé telepedtek le. A következő évben Diakovics Izsaiás borosjenői szerb püspök jelentette a „császárnak“, hogy a szerbek beköltöztek és hogy itt akarnak élni. Majd kiváltságlevelet szerzett számukra is, mely szerint: a patriárkát maguk választhatják ezután s vallásukat szabadon gyakorolhatják. Megengedte a király továbbá valamennyi szerbnek az ónaptár használatát s felmentette őket a tized fizetése alól és biztosította számukra a hatóságok támogatását. Csarnojevics patriárka a szerémmegyei Karlovicon telepedett le s megvetette alapját a máig fennálló: karlócai gör. kel. szerb patriárkaságnak. Ezen egyházfejedelem nincsen alárendelve semmiféle más egyházfőnek s legkevésbé a cárnak, — mint némelyek tájékoztatlanságból állítják. Diakovics püspök fáradásai jutalmául kapta a szerémmegyei Grgeteg kolostort, továbbá övé lett Neradin falu, Bankovce pusztja s egy erdő és egy vizimalom.

Mivel Arad megye 1695-ben teljesen felszabadult a török járom alól s a karlovici béke (1699) a Marost tette határfolyóvá, komolyan foglalkoztak a határörvidék szervezésének kérdésével. A zentai ütközet (1697) után több megye, így Arad is, szerbeket telepített a határok őrzésére. A király a szervezési munkálatokat bizottságra bízta, melynek elnöke gr. Lamberg Ferenc Zsigmond volt, ki 1700-ban jött Aradra. E bizottság kimondotta, hogy addig is, míg a határörök ügyeit végképen rendezik, kiveszi őket a megye fennhatósága alól s mindenféle adó és közteher viselésétől felmenti. Majd ezredekre osztották őket. Az őrségek mellé telepítették a népet, amely földmiveléssel foglalkozott. Egy lovas közlegény 72, a gyalogos pedig 48 korona fizetést kapott. Hosszas tanácskozás után, mivel csak pénzfizetésért s nem földért voltak hajlandók szolgálni, elhelyezték őket a Marosmentén. Arad megye csak névleg szerepelt ezután. Tisztviselői semmi jogot sem gyakorolhattak a határörök fölött. Még az adókat is külön biztosok szedték be. Méltó

felháborodást keltett a magyarságba Lamberg-Kollonics e terve, melyet Lipót király jóváhagyott.

Alig helyezkedtek el az aradi határőrök, midőn már is fegyverrel szólította őket (1703-ban) „a császár“ a magyarok ellen, mivel II. Rákóczi Ferenc fegyvert fogott a magyar szabadság kivívására. Hazajött Lengyelországból s nyolc évig harcolt a szabadság fenséges eszméje szolgálatában. A Kárpátok felől érkező Rákóczi Székelyhidról, Bercsényi pedig Tokajból intézett felszólítást az aradi szerbekhez, hogy harcoljanak együtt a magyarokkal a hazáért s akkor megmaradhatnak eddigi kiváltságaikban, miként a hajdúk vannak. De mivel Rákóczi kényszeríteni akarta őket hitök elhagyására, — nem csatlakoztak hozzá. Ezután engedelmességre szólította Rákóczi Csarnojevics patriárkát, „különbén a szerb gyermekeknek sem fog megkegyelmezni“. Az aradmegyei szerb határőrök a parancs vétele után Tekelija (*Tököli*) Jován, (ki nincs rokonságban Thököli Imrével, de igen gazdag földesúr s I. Józseftől nemeséget kapott) ezredes és határőrvidéki főkapitány vezetése alatt Biharba siettek a kurucok ellen. Tökölihez csatlakoztak még: a gyulai, borosjenői és a belényesi szerb hadak, amelyek sok kárt tettek ugyan, de Rákóczi hős harcosait nem akadályozhatták a terjeszkedésben. Bélfenyérenél nagyobb ütközetre kényszerítették Majos és Bozóky kuruc vezérek Tökölit, mely harcban 700 katonája esett el, de elesett a két kuruc vezér is. Ezen veszteség gondolkodóba ejtette a szerbeket, akik már arra gondoltak, hogy jobb lenne, ha elfogadnák Rákóczi ajánlatait. Így tettek a szemlaki sáncokban levő szerbek is, akik fölláztak kapitányuk ellen. Több család pedig átment az aradi oldalról a temesvári partra, török területre. A katonák közül némelyek megtagadták az engedelmességet az osztrák tiszteknek. A bécsi politikusok mindig gondoskodtak arról, hogy megtartsák maguknak szép szóval és ígéretekkel a vezéreket. És tudták növelni a szerbekben a magyarok iránti gyűlöletet. Különösen sikerült megnyerniök céljaiknak Tökölit. Feleségének pedig gazdag ajándékokkal kedveskedtek. (Az idők változását mutatja azonban az, amit beszéltek később Tököliről, hogy t. i. fölkereste Rákóczi Ferencet Rodostóban).

Ezután (1705-ben) azért szólította fel Rákóczi Károlyi Sándort, hogy tegyen jelentést arra nézve, miképen gondolja elfoglalni Arad városát. Majd ezen feladata teljesítésére Károlyi 6700 kuruccal útnak indult. Lassan nyomult előre, mert gondolta, hogy a nagy esőzések következtében csak nehezen közelítheti meg a három várat: Aradot, Borosjenőt, és Gyulát. Ellene Tököli János fia Ránkó indult 2500 aradi, világosi és gyulai katonával s megtámadta és felgyújtotta Kunhegyest és Madarast. Innen, hogy gyorsabban haladhasson előre, szekerekre rakatta gyalogságát és így sietett Szentandrás felé. Ott átkelt a Körösön s megütközött

Károlyi és Boné András kuruc vezérek csapataival. 300 szerb maradt a csatatéren.

Ezen diadala után azt hitte Károlyi, hogy könnyen fogja bevenni Aradot, Borosjenőt és Gyulát. Megtámadta Gyulát, de eredménytelenül, Borosjenőt pedig fél mérföldnyi szélességre víz vette körül. Aradnál meg a Maros oly nagy — jelentette Károlyi, — hogy csak hidon lenne megközelíthető a város s így hiába való lenne minden ostrom. Majd mikor hírül vette, hogy a bácskai szerbek Szegeden egyesülnek, hogy az aradiakkal és a borosjenőiekkel együtt fölszabadítsák Gyulát, rögtön Szeged felé indult, hogy megakadályozza az ellenség csapatainak egyesülését.

A következő évben (1706) kisebb fegyverszünetet kötöttek. S amikor a kurucok elfoglalták egész Erdélyt s Borosjenő helyzete bizonytalanná vált, a még mindig ott székelő Diakovics Izsaiás szerb püspök Aradra költözött. Így lett (1706-ban) Arad az egyik gör. kel. szerb püspökség székhelye. Ekkor épült a régi szt. Péter templom helyén Tököli támogatásával a máig fennálló szerb templom.

I. József király (1705—1711.) megjutalmazta dinasztiája hű harcosát, Tökölit. Arany láncot, saját arcképét és nemességet adott neki. A béke, melyet a kurucok és osztrákok kötöttek igen rövid ideig tartott. Ezután Rákóczi utasítására már nem Károlyi, mint szerette volna, hanem Pekry Lőrinc fordult ismét Arad ellen, melyet azonban ő sem tudott bevenni.

Végre az 1707. év nyarán elhatározta Rákóczi Ferenc, hogy a még mindig fészkelődő aradiakat nagy erővel fogja megtámadtatni saját otthonukban. Tehette ezt, mert Erdélytől Dunáig csupán csak Szeged és Arad volt még osztrák kézen. Károlyit küldötte 7000 emberével Arad ellen. „Istennél a kegyelem, embernél a próba“ — mondotta Rákóczi Ferenc. A temesvári basa is biztatta a kurucokat, sőt segínyt is ígért nekik. De ennek igénybevételétől idegenkedtek a kurucok. Julius 1-én érkezett meg Károlyi ágyuival s mozsaraival Arad vidékére és a Százász mellé helyezkedtek el. Az aradi vár a mai város délkeleti szögében állott. 7-én már bevette a német várost s a vár bombázását 10-én megkezdhette. Igen erős támadásokat intézett a vár ellen. Elfoglalta a Rácvárost (mai Sarkadot) és másnap felgyújtotta. 17-étől kezdve három napon át tüzes golyókkal lövette a várat. Az őrség csak egy ízben tudta megtámadni az ostromló kurucokat. Ezután az a hír érkezett, hogy Rabutin 7000 emberből álló válogatott hadával siet a németek segítségére. Ezt Károlyi nem akarta az aradi vár alatt bevárni s három hétig tartó ostrom után, július 25-én, eltávozott.

Igen ügyes fogást csináltak a sarkadi kurucok a következő évben. Ugyanis a kiütött pestis miatt az aradi katonatisztek nem akartak a

várban maradni, hanem a vár és a Maros közötti térségen tanyáztak. Köztük volt Tököli Ránkó kapitány is, aki épen egy góréban feküdt akkor, mikor a sarkadi kurucok átuszták a Marost s odamentek a térségre. A sátorban talált kürtös elárulta Tökölit, kihez nem mehettek fel, mivel fel volt húzva a létra. De vártak. Tököli azonban nem adta meg magát. Segítségét remélt. De a kurucok kifogtak rajta. Felgyújtották az ott talált szalmával a górét, melyből először az ezredes két öccse ugrott ki úgy, hogy az egyik lábát törte, majd csak ezután jött elő Tököli, kit golyó ért, lezuhant és eltörte a lábát. A kurucok elfogták mind a három Tökölit s elvitték Rákóczihoz, aki örömmel vette a jó hirt.

Ezután újból is elküldötte II. Rákóczi Ferenc Károlyi Sándort Arad ellen, hogy „operáljon“, mert, mint mondotta, a magyarnak nem árt meg a pestis. Háromszor gyűjtötták fel a kurucok a várost, mely tüzeknek áldozata lett a város régi levéltára is. Ezután Rákóczi Ferenc hivatkozva a foglyok kiadására vonatkozó szerződésre, melyet nem akart megsérteni, csakhamar kiadta Tököli Ránkót Deák Ferenc ezredesért. Tököli ezután gyanus kezdett lenni a bécsiek szemében, mert rokonszenvezett a magyarokkal. Emiatt Pálffy tábornagy elfogatta s vasra verette.

Mikor Temesvár s az egész délvidék felszabadult a másfélszázados török iga alól (1717) az aradi szerbek jelentékeny része ($\frac{2}{3}$ -a) Merczy tábornok csalogató hívására Bánságba költözött át. Az itt maradtokról feljegyezték, hogy 1718—20-ban 22,742 mérő gabonát vettek el.

III. Károly király (1711—1740) idejében nagy erővel terjesztették a katolikus vallást. Rendeletekkel szabályozták a vallások ügyét. A görög keletiektől azt kívánták, hogy fogadják el az uniót, legyenek gör. katolikusok. Ezen iránynak nyerték meg a bécsiek Jovánovics Vince aradi szerb püspököt, kit patriárkává választottak meg. Új állásában azonban csak akkor nyert megerősítést, mikor hajlandónak mutatkozott arra, hogy megnyeri a vallásuniónak a görög keleti szerbeket. Arad megye alispánjának, Bibicsnek ünnepélyes beigtatásán (1735-ben) találkoztak az unió miatt elégedetlenkedő szerb katonatisztek. Köztük volt Szegedinác Péro pécskai kapitány is. Ezek azt hitték, hogy fölkeléssel segíthetnek a bajon. Érintkezésbe léptek emiatt a kurucokkal is. Mikor pedig Jovánovics patriárka az unió ügyében Belgrádba gyűlésre hívta a Maros és Tisza-melléki határőrvidék tisztjeit, megjelentek ott: Tököli Ránkó Aradról, Szegedinác Jovánovics Péro Pécskáról és még számosan a tisztek közül, továbbá több pap és szerzetes. A tárgyalások során, nagy későn, Jovánovics pátriárka bejelentette, hogy ő és társai elfogadták az uniót; kérte a jelenvoltakat, hogy a maguk és népök érdekében csatlakozzanak ők is hozzá. Szegedinác Péro erélye-

sen tiltakozott a patriárka tervei ellen s kijelentette, hogy ilyen körülmények között megtagadnak minden közösséget vele, sőt ha kell fegyvert is fognak ellene. A megijedt patriárka félelmében török földre menekült és onnan sietett Bécsbe a „király-császárhoz“, hogy jelentést tegyen az ügyről s egyben jelezze, hogy csakis az 1691-iki oklevél megerősítésével állhat helyre a béke. Péro pedig erősen készült az ellenállásra. Rájött, hogy a bécsi politika céljainak akarja feláldozni a szerb népet! Megesküdött, hogy nem fog soha többé segíteni a németnek, hanem, hogy jó hazafihoz illően, a kurucok pártjára fog állani. Hibáztatta azt, hogy a szerbek oly készségesen szolgálták eddig a németet. Különösen a szentandrásiakkal tartott fenn élénk összeköttetést, akik igen gyakran keresték fel otthonában. Titokban szünet nélkül készült ő is és a kurucok is a szabadságharcra. II. Rákóczi Ferenc korát szerették volna felidézni. Elhatározták, hogy koldus álruhába követet küldenek Rákóczi Ferenchez Rodostóba, és felkérlik, hogy jöjjön haza s folytassa a szabadságharcot, melyet most lehetne legsikeresebben rendezni, mivel a „német“ katonák külföldön vannak elfoglalva. Megnyerte a felkelés ügyének Péro: Strba nagylaki és Sevics György aradi kapitányokat is. Ámde a készülődések elején meghalt Rákóczi Ferenc (1735. ápr. 8-án), aztán árulások s nagy félelem dugába döntöttek minden tervet, reményt. A kapitányok féltek legjobban a „bécsi kéz“-től. S bár a szentandrásiak fegyvert fogtak és kedvező híreket kaptak mindenfelől, csak épen onnan nem, ahonnan legjobban vártak — Pécskáról, mert Erdély, sőt az egész ország kurucok készültek, — de vezér nélkül maradtak. Mikor Strba kapitány azt mondta Péro-nak, hogy jó lesz, ha idejében kitisztazzák magukat, nehogy fejökkel fizessenek, Péro ezt felelte: Várjunk holnapig, akkor bemegyünk Aradra s akkor felfedezzük a parancsnoknak az egészet. Péro tényleg Aradon járt s csak májusban tért haza. De ezután már nem érintkezett a felkelőkkel. S amikor 1735. év májusában újból megjelent Aradon, Handtkó tábornok szívesen fogadta és elhívta magához ebédre. De Péro azzal mentegetődzve, hogy már eligérkezett Tököli Ránkóhoz, — távozott. Tökölihez ment, ki szintén a várban lakott. Ebédközben egy szolgától arról értesült, hogy Handtkó tábornok elzáratta a vár összes kapuit s kiadta a parancsot, hogy fogják el. A tábornok jelentésében hadbíró-t kért az ügy megvizsgálására. Majd elrendelték a felkelés elnyomatását, melyben részt vett Sevics és Strba is. Sokat szenvedett a határőröktől Csaba, Békés és Vésztő. Debrecenből és Erdőhegyről több száz foglyot hoztak magukkal az aradi határőrök, gondolván, hogy ezen tetteikkel jóváteszik előbbi hibájukat. De a tábornok hidegen fogadta őket, mert Péro vallomásaiból megértett mindent. A debreceni és erdőhegyi foglyokat hazabocsátották s megkezdték Péro kihallga-

tását. Koska szegedi hadbíró vezette a vizsgálatot. Péro nem vallott. Kinozták is emiatt. Szorítót és felhúzó kötelet alkalmazott ellene a hóhér s a meggyújtott lámpa tüzét fokozatosan fujta rá, majd négy égési sebet ejtett rajta, — de mégsem vallott. Azután III. Károly király külön törvényszéket rendelt Budára az ügy tárgyalására, melyre Koska vizsgálóbíró is berendelte. 152 vádlottat vittek fel Budára a törvényszék elé, akik közül csupáncsak 34 került vissza büntetlenül. Időközben fölvitték még oda Sevics és Strba kapitányokat is, továbbá Szegedinác Mihályt, Péro fiát. Az előbbieket Bánáton át szállították el Aradról, nehogy távozásuk zendülést támasszon. „Ne kinozzák a kapitányokat — rendelte a minisztertanács — mert bűneiket jóvátették azzal, hogy a fölkelők leverésére mentek s csirájában elfojtották a mozgalmat“. A két kapitánynak megmondották, hogy ha elbeszéli az összeesküvés részleteit kegyelmet kapnak. Meg is tették. Péro fia, Mihály könnyek között mondta el atyja terveit és célját a magyarokkal s kérte a bírakat, hogy ne mondják el senkinek se vallomását. Nem is szembesítették apjával. Az ítélet szerint: Sevics és Strba kapitányok félévig bilincsreverte raboskodtak az aradi várban, Szegedinác Mihályt, Péro fiát pedig, mivel apját kivégezték s vagyonát elkobozták: 9 havi bilincsre ítélték, melyet Aradon töltött ki. A 14 halálra ítélt közül többnek testét kerékbe törték s kocsin szállították Aradra, Szentandrásra, Sarkadra s Váradra, ahol közszemlére tették, hogy a „bűnök emléke fennmaradjon“. Péro-t pedig Budán, a Szentgyörgy-téren „elevenen kötötték kerékre s alúlról fölfelé haladva bunkózták a hóhérok, míg homlokon vágták s agyonütötték“. Így végezték ki a többi is. Belső testrészeket kiszedték s eldobták, míg testöket négyfelé vágták és koporsóba helyezték úgy, hogy minden testrészhez fej jusson. Ezután németekkel vitették el a megállapított helyekre a koporsókat. Péro testét Pécskán és Sarkadon aggatták fel a németek.

A szerb nép mint nemzeti hősről emlékezik meg dalaiban Péróról.

A határőrvidéket az 1741-ik évi XVIII. törvénycikk szünteti meg. Később (1750-ben) az aradi határőrvidék területét is visszacsatolták a megyéhez. Ezen változás, valamint a vallásunió sürgetése annyira elkeserítette a különben is katonaeletmódhoz szokott szerb határőröket, hogy elhagyták hazánkat s kivándoroltak Oroszországba. Mária Terézia idejében (1751-ben) történt, hogy mintegy 100 ezren hagyták el Magyarországot s nem messze Kievtől a záporogi kozákok helyére kaptak földet Erzsébet cárnőtől. Vezetőik voltak: Hrváth János, Tököli Péter (Rankó fia), Csernovics Simon. Később vándoroltak ki még Sevics és Deprerádovics. Maradtak még szerbek a megye következő helységeiben: Aradon, Mikelakán, Ópécskán, Szabadhelyen és Világoson. A kivándorlással okozott kárt iróink négy millió koronára becsülik. Az orosz új hazát

Uj-Szerbiának nevezték el. Akkori térképen ilyen nevek fordultak elő: Pécska, Szemlak, Világos (a Dnyeper mellett), Kuvin stb. Ámde mentek velök: románok, bulgárok s kisebb számban magyarok is. Mintegy 32 ezer fegyverfogható férfi volt közöttük, akik részt vettek a hét éves háborúban (1756—1763) is. Tököli Péter altábornaggyá, Horváth és Csernovics tábornokokká lettek. Adómentességet s más kiváltságokat, továbbá külön kancelláriát kaptak. A XIX. század folyamán eloroszosodtak.¹⁾

Zsivánovics aradi püspöknek (1751—68) 300 holdas birtoka volt Gájban, amelyen kastélyt, kolostort és templomot építtetett. Ő ajándékozta azt az ezüst gyertyatartót, mely máig is látható a gáji kápolnában.

A hátramaradt szerbek II. Lipót engedélyével kongresszust hívtak össze Temesvárott (1790), melyen kitünt az aradiak fiatal képviselője, a még csak 30 éves Tököli (Tekelija) Száva. A kongresszusnak tárgya: az üresedésben levő karlócai patriárkai szék betöltése, több sérelem vitatása s a királyi tized eltörlésének kérdése stb. Már a negyedik ülésen akarta a kongresszus tárgyalni a felirati javaslatot, melyben külön tartományt, vallásszabadságot, egyenlőséget, a határőrök részére katonai igazgatást s kormányzóul egy főherceget kértek. Az ország törvényeiről, alkotmányáról mitsem tudó katona-kongresszusi tagokat csak egy ember: Tököli Sebő az aradi szerbek képviselője merte fölvilágosítani. Tököli, kinek családját ismerték a történelemből, helytelenítette, hogy a kongresszus mindig csak a királlyal tárgyal s megkerüli a magyar törvényhozás másik fontos tényezőjét: az országgyűlést. Bebizonyította, hogy a szerbek azért nem részesülnek a hazai törvények áldásaiban, mert a nyert diplomák oly kivételes helyzetet szültek számukra, mely kirekeszti őket onnan. Fölszólalásának nem volt eredménye. Elfogadták a javaslatot, melynek alapján fölállította II. Lipót király az illyr-kancelláriát.

A Tököli-család alapítója Popovics Tekelija János volt, akit, mivel II. Rákóczi Ferenc és kurucái ellen sokat harcolt, elneveztek Rác-Tökölinek (Tekelija-ból.) Mivel kitünt mint kiváló katona a határőrvidéken, I. József király 1705-ben magyar nemességet és földbirtokot adott neki. Fia Ránkó szintén harcolt a kurucok ellen, kik a göréből elfogták, de II. Rákóczi Ferenc szabadon bocsátotta. Mint az uralkodó hű katonája Péro lázadását nem támogatta. Nála volt Péro, mikor elfogták. Gyermekei: Péter, János és Koszta. Péter 1751-ben Oroszországba

¹⁾ Ezen időre esik Erzsébet cárnő azon intézkedése, mely felszabadította az orosz nyelvet az egyházi (ószláv) nyelv bilincse alól. Az új abc-t még Nagy Péter teremtette meg. Félretették ezután az ószláv írást, melyet csak egyházi célra használtak. Ezen új abc-t, bár módosítással, de megtaláljuk a szerb nyelvben is.

vándorolt s ott tábornokká lett János gyermekei: Anna, Sára, Péter és Sebő (Száva). Ez utóbbi vett részt a temesvári kongresszuson s lett ismertté az aradi szerbek utódai előtt is. Tököli (Tekelija) Száva született Aradon, 1761-ben s meghalt 1842. szept. 21-én. Arad jeles fiát a szerb templomba temették el. A lelkes hazafi és jó szerb Arad megye táblabírája volt. Ő alapította az ujvidéki Szerb Maticza irodalmi társaságot s 1838-ban a budapesti Tökölianumot a szerb tanulók számára. Ennek diszes épülete a Zöldfa-utcában van. Mikor megnyílt 200.000 kor. tőkéje volt, mely 1896. évig 500.000 koronára emelkedett.¹⁾ Új diszes palotáját 1909. év őszén adták át rendeltetésének. Hagyott még Tököli nagyobb (egy millió kor.) összeget Aradon felállítandó szerb püspökség és iskola céljaira, mert a szerb püspökséget már előbb beszüntették. De ezen pénzösszeg kamataiból, — királyi engedéllyel — a meglevő püspökök évi fizetését (12,000 koronával egyenkint) emelték. Volt Tökölinek Aradon még nyomdája és szép könyvtára is. A jelenlegi aradi szerb templom főleg Tököli János költségén épült. Tornyát fia Sebő javította ki s tétetett rá bádogot és aranyozott golyót kettős kereszttel. E célra 500 drb. hannoveri aranyat olvasztatott fel. Építtettek a szerbek 1804-ben templomot a Maros partján a Liceum helyén is és megengedték, hogy a Pernyáväban (ma Erzsébetváros) ezen időben szaporodó román hitsorsosaik a balpevniczán románul énekelhessenek, mert templomjuk nem volt. E templom aztán román kézre ment át, mert a szerbség beérte a kelementéri templommal. Réthy még ezt írja: где влахня дође, све кућу повласи. A mai Tököli-téren pedig gyümölcsös kertje volt. Róla nevezték el a teret. Szávänak Péter nevü fiával, ki csanádi főispán és aransarkantyús vitéz volt 1844. évben kihalt a Tököli család.

Istentisztelet. Avakumovics aradi szerb püspök halála (1815) után az aradi románok, kik elszaporodtak s szláv istentiszteletre jártak a szerb templomba, azt kérték I. Ferenc királytól, hogy Arad püspöke román legyen. Az ügy sokáig késett. Csak 1829-ben lett Joánovics, illetőleg ennek hirtelen halála (1830) után 1835-ben Rátz Gábor Gerászim a püspök, kinek idejében megkezdődött a román istentisztelet is a Marosparti templomban. Csak azóta van román egyház Aradon.

1847-ben hagyta jóvá V. Ferdinánd király ama egyházmegyei határozatot, mely a románok részére román istentiszteletet engedélyez. A következő évben az aradi románok külön autonomiát kértek maguknak, mely elkülöníti őket a szerbektől, kikkel egy templomba jártak, hogy ne legyenek Rajasics karlócai szerb patriárka fennhatósága alá rendelve. A szabadságharc lezajlása után, mivel a szerbek kérték a

¹⁾ A jelenlegi állapotokról szóló kimutatást kérésem dacára sem közölte velem az igazgatóság.

szláv istentisztelet teljes helyreállítását, a két egyház világi és egyházi képviselőinek részvételével bizottság alakult a kérdés megvizsgálására. A tárgyalások eredményeként Ivácskovics Prokopot tették 1853-ban aradi szerb püspökké, aki helyreállította a régi rendet. Az 1860-ban királyi engedéllyel összehívott karlócai kongresszusra meghivattak az aradi, temesvári és verseci románok is, hogy egyház-ügyeiket végképen rendezzék. E zsinat tárgyalásai négy évig húzódtak el, míg végül ki-mondották határozatilag, hogy ketté választják a két: román és szerb egyházat. E határozatot az 1868-ik évi IX. t.-cikk véglegesíti. Az aradi román és szerb hívők között megegyezés jött létre olyformán, hogy a Liceum helyén volt templomot a románok kapják, míg az u. n. Tököli templom a szerbeké legyen. Előbbi 300 ölnyi lőtávolságra esett, ezért 1861-ben lebontották s 120.000 koronán fölépítették a Tököli-téren levő mai templomot.

1860. óta felényire apadt le az aradi szerbek száma. Kiváló papjaik voltak: Paninovic György, Dragulovic Száva és az 1890-ben elhunyt Petrovic Tivadar plébános, a Ferenc József rend lovagja. Petrovic András kerületi esperes halála után (1890) másfélévtizedig csak ideiglenesen működő lelkészek látták el a papi teendőket, míg végül megválasztották a nagyképzetségű Zsupánszky Sztankót aradi esperessé.

* * *

Jelenlegi állapotok. Aradon s a megyében jelenleg három szerb plébánia, három iskola és egy gyermekóva van. Legkevesebb szerb van Ópécskán: 172 lélek. Aradon van 1430¹⁾ lélek, ebből tömegesebben laknak Sarkadon és Erzsébetvárosrészben (Pernyáva, Urbán Iván-utcától a Marosig eső részen) s Gájban. Összesen 1891 lélek szerb lakik Aradon s a megyében²⁾. Oly kicsiny szám ez, hogy nyelvükben külön, csak itt virágzó tájszólásról, eltérő szokásokról igen kevés szó lehet. Egyrészt, mivel idők folyamán mindezek feledésbe mentek, másrészt, mivel az iskola, a hirlapok és könyvek átalakító hatása alatt elvesztették eredeti népies voltukat. Ma csupán az irodalmi nyelv, a könyvek és újságok nyelve lett általánossá azon kevés aradi és aradmegyei szerb között, akik még beszélnek szerbül.

Jellemzés. A szerb nép a forróvérű délszláv népek közé tartozik. S bár véralkatánál fogva az állandó mozgékonyság alkotó eleme, mégis kitartó és munkaszerető. Tudja, hogy kötelességének csak becsületes munkásságával felelhet meg legjobban. Nemzeti hagyományaihoz igen

¹⁾ Az 1900. évi népszámlálási adatok szerint. — ²⁾ Elszórta élnek: a pécskai járásban 186; a radnaiban: 21; az aradiban 19 (Kürtösön 10); Borosjenőn, a hajdani szerb püspöki székhelyen van 6 szerb.

szívósan ragaszkodik. A politizálás minden árnyalatától ment. Izgatók még nem csigázták fel lelkivilágát. S képzelet-világa sincs eltelve a nagy világot boldogító mindenféle eszmékkel. Elhatározásaiban sohasem ingadozó. Nyílt és őszinte mindenkor és ugyanezt elvárja mástól is. Az álnok kétszínűséget és hazudozást kerüli. Igen nehezen nyerhető meg a hangzatos jelszavaknak. Amellett jó hazafi, erkölcsös és békés természetű. Forrón tud szeretni, de tud szívből gyűlölni is. Mulatság és szórakozás közben meglehetősen kimért és mérsékelt. Szeret és tud is takarékos lenni. Sohase hevül olyan eszmékért, melyek ellenkezésbe hozzák azon föld érdekeivel, mely a mindennapi kenyerét nyújtja. Józanul él családjának és övéinek. Egyik jellemző vonása a szerbnek, hogy a másik hibáit, gyengéit és ferdeségeit elmés tréfákkal, gúnyos megjegyzésekkel szereti kisérni. Igen szíves és vendégszerető. Nem ismer mást, mint azt a hazát, melyben él, azt a községet, melynek polgára és azt a családot, mely örömet nyújt neki mindennapi nehéz munkájában. Nagyrabecsüli az ország törvényeit és intézményeit. A szerb meghódol a magyar állameszmének és kulturának. Ez utóbbi áldásaiban részesülni akar. Ő maga megtanul magyarul, gyermekeit pedig magyar iskolába küldi. Az újkor szelleme alakítólag hatott az aradi szerbek erkölcsére és szokásaira. A régi egyszerűség helyét immár nagyobb igények foglalták el úgy a ruházkozásban, mint az étkezésben. A köznépnél is tapasztalható már bizonyos fokú fényűzés és nagyzás. A szerb nép vallásos, de nem tulzottan, mert igen türelmes más hitűek iránt.

Lakóház. Háza elárulja anyagi helyzetét. A jómódú földműves gazda magas, cserépfedelű házban lakik, mely előtt tágas folyosó van. Kétszobájú lakásába konyhán át jutunk. Az utca felé nyíló szoba a vendégszoba, melyben nagy boglya, esetleg vaskemence áll két ágygal és szekrényel. Az ágyakon több sorba elhelyezett párnák elárulják azt, hogy van-e eladólány a háznál vagy nincs. Van még a szobában: egy asztal, négy szék és tányérpolc az ágyak felett a falon elhelyezve. Szépek a diszesen himzett terítők, törülközők és főleg a színes tyilimek *hушны* (szőnyegek), melyeket maguk készítenek. Egészen keleti színpompa ósláv motívumokkal jellemzi e terítőt. A mestergerendáról lelógó buzakoszorúval az aratók kedveskednek a házigazdának, mikor munkájukat befejezik. Tartózkodási helyül a másik szoba szolgál, melynek bútorzata lényegileg ugyanaz, mint az utcai szobáé, csak hogy a terítők nem oly diszesek. Ebbe a szobába helyezik el télen a szövőszéket azon kevés családnál, ahol maguk készítik a vásznat.

Népviselet. Viseletével nem sokban tér el az őt környező népviseletétől. Nyári hétköznapon bő ingbe és gatyába jár, de vasár- és ünnepnapon „magyar ruhát“ (Pécskán, Gájban) visel. Széles karimájú

kalapjáról könnyen felismerhető. A férfi csizmát, a nő pedig cipőt hord. A szükséges fehérneműt az asszony készíti. Téli: tarka himzésű bundát, kozsuhot (ködment) és bőrmellényt (груди́як) hord. Az öreg embereknél dívik még a hosszú hajviselet. Ámde annál nagyobb gonddal és disszel készítik ruháikat a nők, bár az igazi szerb népviselet kiment már a „divatból“ Arad megyében. A fiatal leány, ki 14—15 éves korában táncba megy, selyem szoknyát, kötényt és kendőt hord. Nyáron ingujjba jár, mely fölé díszes pruszlikot ölt magára. Nyakaköré még menyecske korában is hord arany és ezüst pénzt. S e tekintetben bizonyos fokú hiúság is fejlődött ki közöttük, amennyiben az, akinek nincsen ilyen pénze, kölcsön kér másoktól. A divatszerűségnek nyomai itt is fellelhetők.

A nő igen korán leli meg élete párját, ami korai elhervadását idézi elő. De a szép, tüzes szemű és vérű nő még azért is öregszik oly korán, mert nem elégszik meg a természetnyújtotta szépségével, hanem fokozza azt még ártalmas festékekkel is.

Faji jelleg. A szláv típus jellege kevésbé maradt meg az arad megyei szerbekben, ami a fajok keveredéséből (román + szerb) magyarázható meg. Inkább kerekded fej, beesett, élénk barna szem, magas homlok és termet jellemzi. Többnyire barna arcszinű és hajú. Arcán komolyság és nyugodtság ül. Heves, hirtelen természetű.

Foglalkozás. E nép nagy része földművelést űz. Munkáját az időszakoknak megfelelőleg osztja be. Kora tavasztól késő őszig van dolga a mezőn. Reggel öt órakor már kint dolgozik (Gáj, Pécska). Ha pedig szegényebb, fuvarozásból él (Aradon). Pihenni csak vásár- és ünnepnapon szokott. Szükség esetén erősen és kitartással dolgozik. Téli házi vagy egyéb fuvarozási munkát végez. A jómódú gazda csak saját földjét műveli. Nem idegenkedik az aradi szerb az ipartól s kereskedelemtől sem, mely utóbbihoz hajlamot mutat. — A szerb nő ügyes kézimunkát készít. A házban szükséges összes fehérneműt ő maga varrja.

Étkezése: anyagi helyzete, valamint aszerint változik, hogy hol dolgozik! Mert otthon, bár egyszerűen, de főtt étellel táplálkozik, míg a mezőn kenyérrel és szalonnával éri be. A szükséges konyhakerti növényeket leginkább maguk termesztik (Pécska, Gáj). A gájiak pedig még az aradi piacot is ellátják többféle gazdasági termékkel. A jobb módúak elég gyakran táplálkoznak húsfélével is. Nemzeti ételük nincsen.

Nyelv. A szerb nyelvben a szláv nyelvek összes tulajdonságaival találkozunk. Három nyelvjárás szerint beszélnek az összes szerbek egymint: keleti, déli és nyugati nyelvjárás szerint. Aradon és Arad megyében a keleti terjedt el. Különbség közöttük az úgynevezett lágyításban rejlik.

A keleti nyelvjárás szerint beszélő azt mondja: лепо (lépo = szép), a déli: лијепо (lijépo = szép) s végül a nyugati: липо (lipo = szép)-t mond. Vagy: вера, вјера, вира (hit). A szerb nyelv ragozó nyelv. Fejlődése a közös forrásból, az egyházi (ószláv) nyelvből indult ki, melynek írásjegyeit szent Cyrill állította össze. Róla nevezték el cirillicának (ћирилица). Idők folyamán földrajzi és más okoknál fogva megalkotta magának a szerb nép szükségleteinek legjobban megfelelő írásjegyeit.¹⁾ Istentisztelet nyelvétől meghagyta máig is az ószláv nyelvet. Van tehát a kétféle (ószláv és szerb) nyelv mellett kétféle írása, abc-je is: egyházi és polgári. Ma Aradon és a megyében az óvoda, iskola, könyvek és a lapok hatása alatt a csiszoltabb, az irodalmi nyelv az általánosan beszélt nyelv s ha népies elemet, nyelvjárási sajátságokat keresünk benne, — említésreméltót nem találunk. Pár szóval bepillantást nyerünk e felette érdekes nyelv szerkezetébe. — A szerb nyelvben nagy szerepe van azon nyelvtani tüneménynek melyet hasonulásnak neveznek. Éles különbséget tesz a nyelv a kemény és lágy mássalhangzók között s igen gyakran áthasonul az előbb álló az utóbb állóhoz. срб-ски helyett lesz: српски (szrbszki h. szrpszki = szerbül). Különösen keresi a nyelv a kényelmes és könnyű kiejtési módot akkor, midőn ђ, ѣ, љ, њ (gy, ty, ly, ny) hangzók előtt з (z) fordul elő, ilyenkor a з rendszeren ж (zs)-vé hasonul. A szöllőnek: грѣжѣ (grozsgyé)-t mond грѣже (grozgyé) helyett. Vagy ha с (sz) mássalhangzó áll az љ, њ, ѣ ч (ly, ny, gy, cs) előtt, akkor átváltozik ш (s)-sé. (Посљем helyett Пошљем, poszlyem h. poslyem, küldök).

A hangsúly felette fontos szerepét igazolja az a jelenség, hogy egy és ugyanazon szót más hangsúllyal kiejtve, mást jelent. A nagyanya szó igen röviden kiejtve: баба, de az apa is: баба (bábá).

Bár hiányzik a szerb nyelvből a névelő, mégis névragozása igen gazdag és változatos. A három nem mellett hét esete van. Eszközhatározó (instrumental) és helyhatározó (lokativus) esettel gazdagabb. A melléknevek ragozásánál előfordul: kemény és lágy, határozott és határozatlan melléknév. (Határozatlan *a*) kemény: здрав, -a, -o, zdráv = egészséges, *b*) lágy: врућ, -a, -o, vruty = meleg; határozott: *a*) kemény здрави, -a, -o, *b*) lágy: врући, -a -o, zdrávi, vrutyi „a“- és „o“-val három nembem.)

Három minta szerint, sokszor három nembem történik a hat osztályba sorozott igék ragozása. Az összetett igék három nem szerint

¹⁾ Az 1769-iki egyházi kongresszus után kezdette meg Doszitej irodalmi működését. S amikor Szimics Ávrám plébános Jelena (Helén) nevű lánya megkérte a nagy nyelvújítót, Doszitejt, hogy írjon át valamit az ószláv nyelvű könyvből egyszerű szerb nyelvre просто српски пишше, — akkor a szerb nép kívánságának adott kifejezést

ragoztatnak: him: **читао сам** (csitáo szám = olvastam), nőnemben: **читала сам**, seml.: **читало сам**; többesben: **читали-**, **читале-**, **читала смо** (csitáli-, csitálé-, csitálá szmo).

Szokatlanul hangzik a szerb nyelv titkaiba avatlan fülnek az elég gyakran előforduló mássalhangzóí-torlódás tüneménye, mely jelenség korántsem csökkenti a nyelv dallamosságát. Sőt a hajlékonyan és lágyan simuló mássalhangzóival messze elhagyja ezen nyelv nemcsak a nyugati és északi szláv testvéreit, hanem a hozzá legközelebbben álló bulgárt is. Amely szóból hiányzik a magánhangzó ott rendszeren előfordul az „p“ (r) hang, illetőleg betű, mely pótolja; tehát így: **trn** (tövis), **prszt** (újj), **krszt** (kereszt).

A szerb nyelvben minden szót úgy írnak le, ahogyan kiejtik. Rövid és hosszú hangzókat, valamint az: ö, ő, ü és ú magánhangzókat nem ismerik. Sohasem ír hosszú (kettőzött) mássalhangzót sem, mely körülmény megkönnyíti helyesírását.

Nevek, helynevek. Önmagát **србин-**(szrbin), **србљин-**(szrblyin)-nek nevezi. Ráscia folyóról, mely mellett lakott, rác-nak is nevezik mások, de nyelvében nem fordul elő a rác szó. Leghelyesebb a várost és népet oly néven nevezni, ahogyan az illető érdekelt nép szokta önmagát s a várost elnevezni.

Aradon és a megyében több helység neve szerb értelmű és hangzású. Így: Gáj, mely szó ligetet jelent. Régen erdő, liget volt Gáj helyén, melyben az első majorsági házat állítólag a Balaton-mellékéről (Tamásdáról) való Tomásinszky nevű hadnagy építtette. Szegényen jött ide, de beállott szerb katonának, ahol később hadnaggyá lett és meggazdagodott. A majorság köré más épületeket is emeltek a kiirtott liget (gáj) helyére, mely új telepet kezdetben Tomasinszky ligetének (gájnak), ma csak Gájnak neveznek¹⁾. **Шера** (Ségá) = fűrész; **ПРЊАВА** (Prnyává = Erzsébetvárosrész), rongyos, cafrangos (nőnemű értelemben véve a szót); a megyében: **Глоговац**, (Glogovac) = galagonyabot, -karó; **слатина** (szlátina) = szíkföld, szik; **милова** (milova) = kedvelt (kedves); **Коноп** (Konop) = kötél; **Козар** (Kecskés, Kozárhegy) = Kecsképásztorhegy; **Хладован** (hladován) = hús; **трнов** (trnov) = tövis; **десно** (deszno, Dézna) = jobbról, jobbfelől; **луд** (dud) = eperfa;

1) И тигце су веселе,
У зеленом гају²⁾
Па у песми и нама,
знак весељу дају.

A madarak is vígak,
A zöld liget-ben
És énekükkel nekünk is
Örömet szereznek.

(Örömük jelét adják.)

2) A **гају**-ban az: у (u) a helyhatározó-eset-(ben) ragja.

радни, радна, радно (radni, radna, radno) = dolgozónap, munkanap; комораш (komorás) = kamarai tiszt, városi gazdatiszt; леса (lésza, ma leásza) = cserény, kocsifonadék; поляна (polyáná) = mező, gyep; ma Pojana. Топлица (Toplica) melegfürdő stb.

Hatások. A szerb nép alkalmazkodó, megtanulja az őt környező nép nyelvét. Erzsébetvárosrészben és Pécskán románul beszél. És ugyanez a jelenség tapasztalható már Gájban is. Teszi ezt a magáénak rovására. Vannak családok, melyek nyelve szerb helyett immár román. Sok szerb férfi román nőt vesz feleségül, ki nem tudván szerbül, gyermekeivel románul beszél. Itt feledésbe megy a szerb nyelv. Sok esetben meg az történik, hogy a szerb nőt román férfi veszi el, ilyenkor aztán nemcsak gyermekeik lesznek románokká, hanem még a nő is azzá lesz (Arad, Pécska). A szerb földművelők és napszámosok mindannyian beszélnek románul. Van az aradmegyei szerbek között olyan is, aki egy szót se tud szerbül. A szerb nyelv, mely régen igen elterjedt volt Aradon, nagy hatást tett a románra. Érdekes, hogy még ma is igen sok fogalomra szerb elnevezést találunk. Igy: Ce veste aducă-ban a veste (hír), eftin (olcsó), Cine e slugă, nu e gazdă-ban a slugă, grădină (градина = grádiná) = kert; șegărt (шерпт) = inas, duh (дух) = lélek, stb.

Magyarul a szerb intelligencia s az iparos és kereskedő osztály beszél. Az aradi szerbek, kevés kivétellel, mindannyian beszélnek már magyarul. Magyar hatás alatt keletkezett aztán az ilyen mondás: Солгабиров зато издаје наредбе, да добошар има шта добовати! (Solgabirov zato izdaje naredbe, da dobošar ima šta dobovati. = A szolgabíró azért adja ki rendeletét, hogy a dobos kihirdesse. Pécska).

Családnevek. Aradon: Prodánovics, Telecsán, Petrovics, Nikolics, Illics, Tabakovics, Radován, Jovánov, Puterics. Pécskán: Rákics, Misics, Petrovics, Zórics, Mitrics. Utónevek: Iván, Száva, Jova, Láza, Milenkó, Sztankó, Szteván, Milán, Milos, Dusán, Angyelina, Bojana, Zorka, Kruna, Milesza, Femka. Néhány gúnynév: Burkus, Próka, Burli, Szenkucz, Zsándár.

Vallás. A szerb nép: görög keleti szerb vallású. Arad a temesvári szerb püspökség alá rendelt kerületi esperesség székhelye. Az esperes egyben Arad plebánosa is. Gájnak külön plebániája van. Ezen kívül van még a megyében Pécskán is plebánia. A szerb nép teljesen egybeforrott vallásával, melyhez igen szívélyesen ragaszkodik.

Népköltészet. Költészete valódi tükre érzelem-világának. És elősegíti ezt a lírai ömlengésekre igen alkalmas nyelve. Régi népdalai, melyek a törökkel való háboruszkodás és a határőrvidék fennállásának idején keletkeztek: a bátorságot, hősiességet és a honszerelmet teszik előadásuk tárgyává. E nép leginkább dallal, melynek tárgya még: a szerelem, hűség, — teszi napi munkája terhét könnyebbé. Az oly annyira

dalos szerbet a szláv népek lantosának mondják az irodalomtörténírók. Népdalaik igen kedves dallamúak, mint ezen szerelmi dalok is igazolják:

Во-леи зурч малену, а ле зурч мога нете
Ко ружи-зурч ружену,

Шалос не сам спете еј!

Szeretem a kislányt, mint a piros rózsát. Ámde a lányka nem szeret! Hej! de sajnálatra méltó vagyok!

Allegretto.

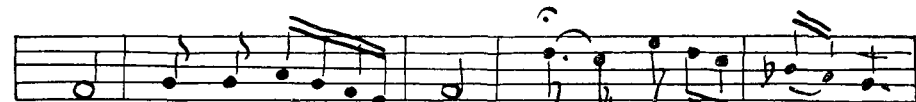
А мило бемин слатко ла-не кадне ви дичи

са губва-не ко кагно ваз имјен влада
тепо тозо.

око ми се ви-гити не-га Сулбул те-

ло јане се-ло ај Сулбул ра ка

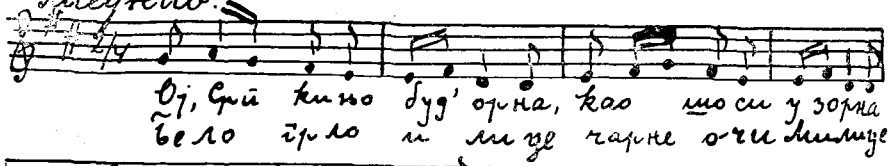

о-гавна.

¹⁾ Vlackovics D. aradi karnagy közlése szerint.

Срѣкиња.

Allegretto.

Ој, Срѣ кито буд' орна, као мо си у зорни
бело грло и миге чарне очи миге

ка ти не се разблasi: Шта ти шта ко краси?
ма ру ни це у са - на, или ко са врана?

Ка жи - нам, наш криле, да нас те ља баш ми не;

Ка - ти - нам са дити ља; ка жи, не се зна!

Шта ти знам одговори!, Бра - ле, кад ме срам

ми во је кити не хва - ле: хва ли - те она ју веи,

ми љо га и ма зео свей; ди тка сам само ја кити сам Срѣкиња

Еј јаворе јаворе,
Ти си дрво најбоље,
Под тобом сам косу плела
И неверног дику клепа!

Hej ihar-juharfa
Te vagy legjobb fa,
Alattad hajamat fontam,
S hütlen kedvesemet átkoztam!

У мом селу добри људи,
Добри људи, добре жене,
Добри момци и девојке,
Сви ваљаду — осим мене!

Tele a falu jó emberrel,
Jó emberrel és jó asszonnyal,
Jó legénnyel és lánnyal,
Köztük mindenki becsületes —
[csak én nem vagyok !

Аја Хуља и бекрија,
Што се скита по биртија,
Па се ипак нашло лане,
Еј, што би пошло за мене !

Mert én cudar és korhely vagyok,
Ki korecsmárol-korecsmára járok,
És mégis akadt tavaly valaki,
Aki csak utánam vágyódott !

Hangszere, melyet összejöveteleknél, lakodalmaknál és más mulatságoknál használ a tambura és a duda (гајда, дула).

Köszöntés. Gyakori köszöntése a rendes mellett még az ilyen : Помоз Бог ! (Pomoz bog, segíts Isten ! Adj Isten !) Valamint ez : Здраво ! (zdravó, jó egészséget !) Mondása : По вечерњу се познаје светац ! (Po vecsernyu sze poznaje szvetac. Az esti harangszó elárulja, hogy másnap milyen ünnep lesz !)

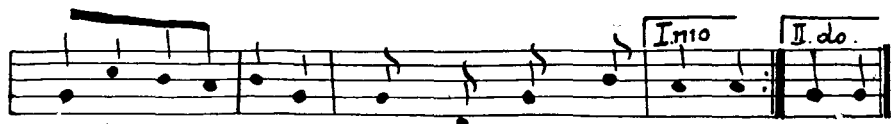
Lakodalom. A lakodalom régebben napokig is eltartott a szerbeknél. A jómoduak vasárnap kezdték és pénteken fejezték be. A fiatalok a táncon ismerkednek meg egymással. Nem egy esetben korán 20—22 éves korban lépnek házasságra, ami anyagi és társadalmi érdekeik figyelembe vételével történik. A vendégek meghívását a буклијаш, (buklijás, фифер) végzi szombaton, kinek egyébként is fontos szerepe van a lakodalmon. Szíjon csüngő, aranyozott virággal díszített буклија-вал (kulacs-csal) a kezében jár a meghivandókhoz. Legnagyobb hatalma az egész lakodalom alatt a kum (венчани кум)-nak van. Ő a vőlegény násznagya. Parancsának mindenki engedelmeskedik. Jaj annak, aki megsérti. Utána következik a menyasszony násznagya (старп сват). Indulni a vőlegény házatól szoktak s elmennek a menyasszonyhoz, hol a kum felszólítására a dever (vőfély, ki a vőlegény rokona) bemegy a menyasszonyért, aki kisírt szemekkel hagyja el a szülői házat. Búcsúzkodások után templomba indulnak. Oda és vissza nem egy úton halad a kocsikon ülő násznép, mert ez szerencsétlenséget jelentene. Inkább kerülnek másfelé. Elöl, az első kocsin ül a menyasszony és a násznagyok. Hátul ülnek a zenészek s játszanak. A legények és lányok pedig az egész úton énekelnek. A kum veszi meg a ruhának való több méter hosszú selyem, vagy más szövetet, mellyel a templomban a szertartás elején betakarják a fiatal pár fejét és vállát. E fölé teszi a pap a koronát, kezöket pedig összeköti kendővel. A vőlegény fejére e szavakkal teszi fel a pap a koronát : „Istennek szolgálja, megkoronázlak Isten szolgáló lánya számára“. Majd a menyasszony fejére teszi fel a pap a koronát e szavak

kisérétében: „Isten szolgálója, megkoronázlak téged e férfi nejevé. Légy kísérője és társa az életen át“! — Mivel megkoronázza, azt mondják, hogy az esküvő a szerbeknél: házassági koronázás. E koronák a fiatal pár fején maradnak a szertartás végéig. Különbség itt is van. A gazdagokat arany vagy ezüst, míg a szegényeket ércből készült koronával koronázzák. Esketés közben háromszor ad inni a szertartást végző pap egy borral telített pohárból: áldozásképen a fiatal párnak. Ez emlékeztet a kánai menyegzőre és egyben jelképe az öröm és üröm közösen üritendő poharának. A kum és a szvát esketés alatt a fiatal pár mögött foglal helyet égő gyertyát tartva. A násznépnek templomból való távozásakor: éljen a násznagy (живно кум) kiáltásokra a kum több marék pénzt szór az éljenzők közé. Mikor hazaérnek, a konyha ajtóban keresztbe helyezett teknőn lépnek át, melyben víz van, folyót jelképezve. Az itt álló révész, evezőt jelképező bottal a kezében, pénzért átviszi az utasokat, akiket a menyasszony csókkal üdvözöl. A teknőbe bedobott pénz a menyasszonyé.

Tánc. Ebéd után megkezdődik a tánc. Táncolják: 1. a nemzeti körtáncukat, a kólot, 2. a zápletot, 3. a szélyancsiczát, 4. a szrpkinyát. — A kólonak mintegy 30 változatát ismerik. A férfiak és a nők körbe összefogóznak s duda szóra: kétszer jobbra, kétszer balra lépve haladnak, miközben énekelnek. A kólovogya (előtáncos) vezetésével a táncoló társaság először füzérré válik, majd lassankint egész koszorúvá fejlődik. Ez a tánc lassú ütemben kezdődik. Ime a Brankovo kóloból egy rész

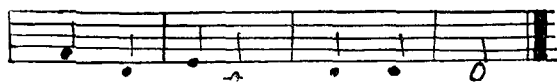
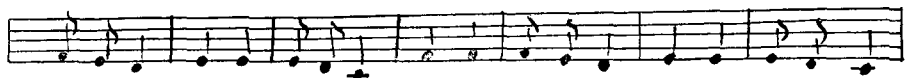
2. Зайнент.

1) Vljakovics Dusán közlése szerint.

3. A szelyáncsicát (селянщина) körbe (kóloba) állva járnak röviden a következőképpen: kétszer 2—2 lépést jobbra és balra; kétszer egy—egy lépést jobbra és balra; egyszer 4—4 lépést jobbra és balra; kétszer 2—2 lépést jobbra és balra és végül kétszer 1—1 lépést jobbra és balra tapssal. Dallama a következő:

Селянщина.
Szelyancsica.

4. Érdekes és szép tánc a szrpkinya (српкиња).¹⁾ Mindannyian kézfogással körbe (kóloba) állanak és a következőképpen lejtik:

1. 2. taktus: előre a kör közepe felé 2 lépést.	} Ismétlődő.	9. taktus: jobbra 1 lépés.	} Ismétlődő.
3. 4. taktus: vissza ... 2 lépést.		10. " balra 1 "	
5. 6. " jobbra ... " "		11. 12. " jobbra 2 "	
7. 8. " balra ... " "		13. " balra 1 "	
		14. " jobbra 1 "	
		15. 16. " balra 2 "	

¹⁾ Énekét l. a 482. lapon.

17. 18. taktus: táncos jobboldali táncos-
nőjéhez fordul negyed fordulatot. Pá-
ros kézfogás, bók.
19. 20. taktus: párosan negyed körfordu-
latot, 3 lépés.
21. 22. taktus: páros bók.

23. 24. taktus: negyedkört eredeti helyre
vissza; körbékézfogás.
25. 26. taktus: jobbra két lépést.
27. 28. „ balra „ „
29. 30. „ jobbra „ „
31. 32. „ balra „ „

Említésre méltó még a *párnatánc*, melyet régebben inkább lejtettek, mint napjainkban. Körben állva táncolják férfiak és nők. Bent a körben magányosan táncolva, párnát tartva a hátán lejt az egyik táncos, ezt figyelve jár a másik, kinek kezében falapát van. Az előbbi feladata az, hogy valakinek jutassa a párnát büntetés nélkül, amit csak úgy érhet el, hogy valamely táncos (pl. szép nő) elé hirtelen lerakja a párnát, amelyre aztán mindketten letérdelnek s frissen csókoloznak, hogy a lapátos tetten ne érje őket, mert különben végig mér a férfin, ez a büntetés. Ezután a párnás szerepe megváltozik, amennyiben a megcsókolt táncos veszi át szerepét. Büntetés csak a férfit éri. Igen kedélyesen folyik ez így tovább.

Látható lakodalmakon elvéte még a pénzbüntetéssel járó tánc is, amidőn a buklijás (nászfi) láncsal köti meg azon táncos lábát, aki a menyasszonnyal táncol. A leláncolt táncos a bíróság elé, vagyis az esküvő legfőbb ura elé: a kum (násznagy) elé kerül, aki megállapítja a fizetendő összeg nagyságát aranyokban (krajcárookban), melyet aztán szó nélkül letesz a kum asztalára helyezett tányérra.

Az így begyűlt pénz is a menyasszonyé. Este a menyasszony házától elmegy a lakodalmas nép a vőlegény házához s itt folytatják a táncot. Éjfél körül már pénzért táncoltatják a menyecskét (ki közben kontyot kötött a fejére), melyért járó díjat és időt a kum állapítja meg. A táncolási idő igen rövid szokott lenni. A táncos a kum előtt álló tányérra teszi aranyait (krajcárjait). A jómódúak másnap, sőt harmadnap is folytatják a lakodalmat.

Lányszöktetésre legtöbbször a szülők ellenzése ad okot. Ilyenkor összebeszélnek a szerelmes fiatalok s a lány megvárja a legényt, aki késő este a legnagyobb titokban hazaviszi szíve választottját. Később aztán nagynehezen a szülők is beleegyeznek s nem akadályozzák meg a hivatalos egybekelést.

Shokások. A szerb népnél divatozó ünnepi szokások közül fel-
említendő: a karácsonyestéje (бадњи дан), mely azzal kezdődik, hogy egy nagy tuskót (бадњак) helyeznek el a boglyakemencébe, mely reggelig ég. Ez a pogánykorból fennmaradt szokás, amikor állandóan kellett a tüzet élesíteni. Ha a tűz elaludt, az már nagy szerencsétlenség jele volt. Aztán szalmát hintenek minden szobába, melyet nem szokás két napig kisépni. Az asztalra pedig szénát tesznek és efölé terítőt,

melyen áll a karácsonyi nagy kalács, gyertya és búza. Az ünnep a feltalálással kezdődik, amikor a család fiatalabb tagja keztyűs kezében ünnepi gyertyát tartva belép a szobába s következőkép üdvözlí a rávárakozókat: „Добро вече, честитам вам баъње вече.“ (Jó estét, boldogságot kívánok karácsonyestén!) Az asztalnál ülő családfő fogadja az érkezőt s kukoricát és búzát szórva feléje a nagy kalács mellől, mondja: Добро вече, срећни био (Jó estét, áldott légy)! Ezután megvacsoráznak. A vacsora bőjti étel szokott lenni.¹⁾ Vacsora alatt már járnak a betlehemesek, kik csakis egyházi dalokat énekelnek. Alkalmi ruházatuk hosszú, fehér templomi ing. Jártak legujabb időkig még koledások és curkások is. A nép vallásossága mellett tanuskodik köszöntése is. Karácsony reggelétől vízkeresztig oly szavakkal üdvözlí ismerőseit, aminőket hallott a paptól a templomban, ki ünnepélyes hangon mondotta: „Христос се роди!“ (Krisztosz sze rodi, Krisztus megszületett!) Viszontüdvözléskép mondják: „Ва истину роди! = Valóban megszületett!) Ezt felelik a templomban is a pap főnnebbi szavaira.

Újévkor a gazdasszony pénzt tesz a tésztaba (kalácsba), melyet délben, ebéd alatt földarabolnak s kor szerint sorba mindenkinek adnak belőle egy-egy darabot. Azé az arany, aki megtalálja!

Húsvéti szokások. A húsvét a szerbeknél épúgy, mint a keleti egyházak többi híveinél, a legnagyobb és a legnépszerűbb ünnep. Bőjt-tel kezdődik az ünnep a nagyhéten. Már nagyecsütörtökön este a 12 vigilliát olvassa fel a pap a templomban, ami eltart 8—12 óráig. Pénteken Krisztus sirjánál virrasztanak egész éjjel a hívek és szombaton a kora hajnali (2—3) órákban van az ünnepélyes sirbatétel (temetés). Szombaton szokott lenni az általános készülődés, takarítás, tészta- és kalács-sütés, húsvéti himes és piros tojás készítés. Húsvét vasárnapján kora hajnalban 2 vagy 3 óraker tartják meg a feltámadási körmenetet, melyről csak a beteg marad el. Utána mise végén a pap háromszor üdvözlí híveit a templomban a következő szavakkal: „Христос васкреце!“ (Krisztus feltámadott!), mire a hívek ugyanannyiszor viszonozzák: „Ва истину васкреце!“ (Valóban feltámadott!) Régebben hat hétig (pünkösdig) üdvözöltek így egymást, ma azonban csak az ünnep napján teszik meg.

Egyéb szokások. Gyászistentiszteletre (Парацос) főtt búzát (кољиво) küldenek a templomba, melyet a pap megszentel s aztán kiosztják a híveknek.

Szokásban van a búzaszentelés, amikor teljes egyházi díszben, zászlók alatt vonul ki a pap híveivel a mezőre búzát szentelni. Ivánnap (Ивандан)-ra koszorút kötnek virágból s a ház homlokzatára aggatják. Készítenek még kis koszorukat a családtagok számára is, amelyeket

¹⁾ A bőjtölésről l. a 437. lapon „Életmódja“ c. alatt többet, mert ebben azonosak a románok és szerbek szokásai.

feldobnak a háztetőre; aki visszaesik, az még abban az évben elhal. Koszorúkötéshez sárga, apróvirágú mezei virágot is használnak.

Kis húsvétra apró kalácsot sütnek és tojást festenek, melyeket, miután a pap a temetőben megszentelt, az elhalt hozzátartozók lelki-üdvéért sirjaik felett a szegények között kiosztanak.

A halottat egész éjjel virrasztják. A felnőttek kártyáznak vagy elbeszélgetnek, míg az ifjak tréfás játékot játszanak. Temetéskor minden jelenlevő kap gyertyát, melyet ott nem gyújtanak meg, hanem haza visznek. A módosabbak ötször rendeznek halotti tort, melyekre elhívják a papot is, aki felszenteli az ételt-italt. Az első halotti tort még aznap, a temetés után közvetlenül tartják meg. Másnap a temetőbe visznek ételt (pogácsát) és italt (pálinkát) s kiosztják az elhalt lelkiüdvéért a szegények között. A hat heti és az egy évi halotti toron az ételen és italon kívül még kalácsot, gyertyát és kancsót is adnak a jelenlevőknek. Temetés után való éjjelre pedig a liszttel behintett asztalra egy vízzel telített poharat tesznek s ha reggelre, a színgig megtöltött pohárból hiányzik víz, — aminthogy hiányzik is, mert elpárolog, — úgy az elhunytnek hazajáró szomjas lelke itta meg. Ezt igazolja, mondják tovább, a liszten látható kis lábnyom is, amelyről azonban tudnunk kell, hogy valamely állatka (pl. egér) lábnyoma lehet.

Szláva. A pogány szerbeknél a közös isteneken kívül minden családnak meg volt még a maga külön családi, házi istene is, kinek állati (vér) vagy nem állati áldozatot mutattak be. A véráldozatot elnevezték КОЛИБВО (kolyivó)-nak. A kereszténység fölvételekor részben megőrizték ezt a szokást s megvan ma is, csakhogy ma a vérelnküli áldozatot nevezik kolyivónak s ezt az édesre főtt búza teszi, amelyet elkészítenek a család védőszentjének nevenapjára. Mert ugyanis mikor a szerb család a keresztény hitre tért, a maga pogány házi istene helyére védőszentül azt a keresztény szentet választotta, kinek nevenapján felvette a kereszténységet. És e védőszentnek nevenapját (КРЕСНО ИМЕ) évenként megünnepli napjainkban is a család. Ezt a nagyszabású családi ünnepet, mely a szláv népek közül csak a szerbnél található, hívják слава (szláva) СВЕЧАРСТВО (szvecsársztvo)-nak. Ilyenkor meghívás nélkül mennek a vendégek az ünneplő házhoz, ahol nagy lakmározást csapnak. Mindenki szívesen látott vendége a családnak. A főtt búzát (КОЛИБВО) a pap szenteli fel. Aradon és a megyében már kiveszőben van ez a szokás is.

Kóledo. Érdekesség számba megy a feledésnek indult kóledo-tánc és ének, melyről a szerb sajtó egy része azt írja, hogy még a pogánykorból maradt fenn. Kóledo a pogány szerbeknél a nap és világosság istene volt. Neki rendezték a legnagyobb ünnepélyeket. Mivel a szerbek csak nehezen tudtak megválni pogány hitöktől, sok pogánykori vallásos szokást honosítottak meg új hitökben. Amint megőrizte a pogány családi isten

Kóledó-énekek.

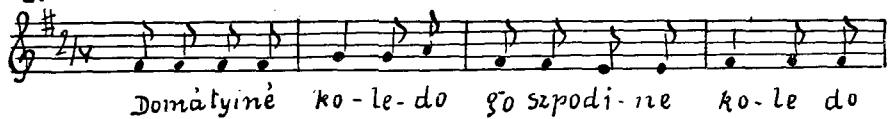
Bemenetkor.

2. A szobában.

3.

4. Elmeneetkor.

ANDANTE.

emlékét úgy, hogy helyére tette a védőszent ünnepét, úgy őrizte meg új hitében is — bár némi változással — a kóledó isten emlékét is,

kinek ünnepe a pogánykorban karácsony táján volt, vagyis akkor, mikor a jótékony, áldást hozó Nap pályáján északra fordul (ujból megszületik) s a nappalok hosszabbodni kezdenek. — Mi sem volt tehát természetesebb mint az, hogy a Napról és istenéről, köledoról való megemlékezést arra a nagyjelentőségű napra tegyék, amelyen az egész keresztény világ ünnepel, vagyis a Megváltó születésének napjára. Így került össze a Nap születése (északi fordulója) Krisztus születésével, ki szintén melegséget árasztott e földre. Így estek össze a köledo táncok és énekek karácsony ünnepével. Aradon maradt fenn legtovább és legtökéletesebb formában e szép szokás, jöllehet, itt is csak az 1877. évben járták utoljára. Vuk valamit sejtve erről, említést tesz röviden hátrahagyott irataiban. Összesen hatan voltak a köledások, akik karácsony estétől vizkeresztig köledáltak. E legények (момци) külön, ezen célra készült ruhában: ingben, gatyában és bocskorban jártak. Fejüket nagy süveg díszítette. Egyik volt a vojvoda (rendező), másik az előtáncos (танцовођа, коловођа). A dudás állandóan kísérte őket és szolgáltatta a zenét. Még a keresztutakon is táncoltak a tündérek (виле) tiszteletére. Minden alkalomra külön énekők volt, melynek kíséretében lejtették a táncokat. Tudtak mintegy 99 éneket, de ma már csak a harmadrészére emlékeznek. Leközlöm négynek¹⁾ dallamát és szövegét úgy, amint a hatvan éven felüli Klájty Jóca előtáncos énekei után lejtette Kollárov Iván polgáriskolai tanárjelölt. Klájty, atyjától tanulta s 1865-ben járta először és 1877-ben utoljára nyilvánosan e táncot. Társai voltak: Milenkovics Ársza, ez volt a vojvoda, Milenkovics Gávra és Milenkovics Péra. Maga a tánc igen szép. Némely része a francia négyesre emlékeztet s minden figurát a kolovogye utasítására lejtettek. Sok és változatos figurája közül érdekes többek között: a kályha beállítás a szobában, hogyan üli meg a legény lovát; a tréfások közül pedig a szerelmesek szeretkezése.

A gólyacsőrű *curkás* szintén karácsonykor járt női vörös ruhában. Szarvain csörgők lógtak; hosszú szája pedig mindig még tánc közben is mozgott. A pécskai szerbek már nem ismerik ez utóbbi szokást.

Az aradi és aradmegyei szerb legények szt. György napján locsolják meg a lányokat. Ilyenkor felkeresik az elbujt eladó lányokat s a kúthoz viszik, ott három-négy veder hideg vizet öntenek rájuk.

A *dodola* (esőt kérő) fiú vagy lány szokott lenni, aki vékony ruhája fölé tetőtől talpig zöld levelet és galyat aggat magára úgy, hogy még arcát is eltakarja s így megy aztán házról-házra esőt kérni a nagy szárazság ellen. A házi asszony három-négy veder friss vizet önt rá a kútból. Dija néhány fillér. Додол (dodol) az eső istene volt a pogány szerbeknél.

¹⁾ L. a 489. lapon.

A szerb nép hite szerint jó és rossz *szellemek* vannak. Jók a vilák (tündérek), melyek sok-sok népdalban, mesében fordulnak elő. A vilák szép női alakok. Mivel kegyeikkel csak a fiatalokat és ártatlanokat halmozzák el, keresik is ezek őket. Csak az ártatlan ember láthatja a tündéretet, kiknek selyem *ruhájából maradt hátra az őszifonál* (bikanyál).

A gáji lányok és legények szt. György előestéjén kimennek a város szélére, ott tüzet raknak s dudaszó mellett táncolnak. Így várják a vilákat, hogy velök táncolhassanak, mert azt tartják, hogy az a lány, kivel a tündér táncol, még abban az évben férjhez megy.

Rossz szellemek a boszorkányok, kik rút, rontani tudó vénasszonyok. A vampir (vukodlak) sirjából kijáró gonosz lélek. A rossz embert, hogy vámpírrá ne lehessen halála után megszurják koporsójában szeggel. Rossz szellemek ellen úgy védekeznek, hogy szt. György előestéjén az ablakba csalánt, vadrózsaágot s más növényeket tesznek.

Babonák. Tavasszal az első dörgés hallatára földet szór, hogy kapor nőjön. Fejét pedig vashoz üti, hogy ne fájjon évközben. Pénteken és szerdán nem ültet uborkát, mert keserű lenne. A kis gyermek haját és körmét nem jó levágni csak egy éves korától kezdve. *Nagy* héten kell elültetni a burgonyát (krumplit), hogy *nagy* legyen. A péntek a szerencsétlenségek napja, azért az asszony akkor nagy dolgot nem végez, nem varr, nem mos és új dologba sem kezd bele. Ha a fecske a tehén alatt repül el, elrontja tejét. Ha új lakásba, vagy házba költözik, először csak kenyeret és sót visz be, hogy szerencsés legyen az új lakásban. A vendégségben levőnek le kell ülni, nehogy a gyermek álmát elvigye. Késsel nem jó a tejbe nyúlni, mert ettől repedezik meg a tehén tőgyéje. Szt. Illés igen örül nevenapjának (aug. 2.) s azért rendez akkoriban égi háborút. Nem szabad a halottat a határon át szállítani, mert az egész községre nézve szerencsétlenséget jelent.

Forrásmunkák: Márki Sándor Arad város és Arad megye története. Statisztikai hivatal kiadványai.